

**משה ארנד / יסודות בהוראת המקרא /
בהוצ' אוניברסיטת בר אילן, תשמ"ח, 140 עמ'**

הספר דן במבחר שאלות יסוד הנוגעות להוראת התנ"ך בביה"ס הממלכתי דתי: פשט ודרש ובעיית האמת, הפרשנות המסורתית, נקודות יסוד בטעמי המקרא ובמשמעותם הפרשנית, טיפוח הקריאה הנכונה ומקומם של כל אלה בהוראת התנ"ך.

כמבוא לספרו, הביא המחבר את מסתו של פרופ' א' מירסקי "ראש וראשון לספרי האומה" (תשל"ו). יפה עשה המחבר, משה ארנד, פרופסור לחינוך וראש הקתדרה לחקר דרכי ההוראה של לימודי הקודש באוני' בר אילן, בהעלותו בספרו בעיות יסוד בלימוד המקרא הן מצד עצמן הן מן האספקטים הדידקטיים שלהן, ותוך מתן דוגמות מעשיות. תרומה רבת ערך תרם המחבר בהדגישו בשני פרקיו האחרונים של הספר שתי נקודות הנוגעות לתחום הפרשני-לשוני-אסתטי, שהוזנחו שנים רבות: טעמי המקרא והקריאה הנכונה.

המחבר מבחין בביורר בין פשט לבין דרש וקובע לכל אחד מהם מאפיינים בולטים המבדילים אותו ממשנהו (פרק ראשון, ובעיקר עמ' 24-28). כדברי הרמב"ן (הערותיו לספר המצוות להרמב"ם, שורש שני, וצוטטו בספר בעמ' 21) קובע אף המחבר כי הפשט והדרש שניהם אמת: הראשון - אמת מן האספקט הפילולוגי (עמ' 34) והשני - אמת כאשר הוא מבע של אמת מטפיסית מוחלטת מצד עצמה (שם). מתוך כך דוחה המחבר את התביעה הדידקטית העולה מדי פעם, להעמיד את הוראת התנ"ך על הפשט, ולהעביר את לימוד המדרש והאגדה למסגרת דיסציפלינרית אחרת (עמ' 22-23). אין לוותר על הדרש במסגרת הוראת התנ"ך באשר הוא חיוני כדי שההוראה תהיה מחנכת וראויה לתעודתה (עמ' 33). מאידך, יש לנפח בקרב התלמידים כושר הבחנה בין פשט לבין דרש (עמ' 36-37). במסגרת הוראת הפשט מקבל המחבר אותם "פשטות המתחדשים בכל יום" לרבות אלה שהורתם ולידתם בבית היוצר של מחקר המקרא המודרני, אך הוא דוחה אותם חלקים בביקורת המקרא העומדים בסתירה לאמונה המסורתית במקורה האלוהי של התורה וכו' (עמ' 58). המחבר מודע למצוקה שבה נמצא כל יהודי מאמין הרוצה ללמוד פשוטו של מקרא אך אינו יכול לקבל את ביקורת המקרא במידה שהיא מושתתת על הנחות כפירה (עמ' 56). את שיטת הרב ברויאר, המקבל עקרונית את ניתוחיה הספרותיים של ביקורת המקרא, אך מסתייג ממשקנותיה הכפיריות (ותחת זאת מעניק לניתוחים ספרותיים אלו משמעות תיאולוגית אמונית) - דוחה המחבר, ולכל הפחות מסתייג, מיכולתה להיות מיושמת בבית הספר (עמ' 139). מתוך כך מסיק המחבר (עמ' 58) שיש להסתייג מביקורת המקרא, שיש להורות את החלק ההלכתי הרגיש רק ע"פ התורה שבעל פה, להרבות בעיון בפרשנות המסורתית ובעיקר ברש"י (בהרחבה רבה בפרק ג של הספר), ולטפח את החשיבה הביקורתית בעיקר ע"י השוואת פירושים שונים ועל ידי הבחנה שיטתית בין פשט לדרש. אך דומה, שבנקודה זו הותיר אותנו המחבר ללא מענה מלא. היאך יטפח המורה את החשיבה הביקורתית ע"י הבחנה שיטתית בין פשט לדרש, ובו בזמן יורה את החלק ההלכתי שבתורה רק ע"פ מדרשי ההלכה?

האם יקבלו התלמידים הסקרנים והשוואלים שאין דעתם נוחה מן האמת שבדרש, את התשובות שמיים המחבר גפי המורה (עמ' 37): "כך אומרים חכמינו, ולכשיסיף לשאול, נוסיף גם

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

אנחנו ונאמר: בתנ"ך זה לא כתוב, אבל חכמינו אמרו זאת, ועל כן זה בוודאי נכון". האין כאן התחמקות-התחכמות? גם בפרקו הדן בטיפוח הקריאה הנכונה דומה שנמצאות מספר הפרזות, כגון דבריו (עמ' 123): "לנסות להבחין דרך קבע בין צירה לסגול, וביניהם לשווא נע". עם זאת, וכפי שהדגשנו לעיל, רבה הברכה בעצם העלאת הנושא ובבירור המפורט שנקט בו המחבר. הספר, שיוצא במסגרת הסדרה "תרבות יהודית והוראתה" ומיועד בעיקר לתלמידי בתהמ"ד למורי החמ"ד, ראוי לברכה, ונקווה כי שאר הספרים העתידים לצאת במסגרת זו - תהיה בהם תרומה של ממש למעש החינוך ולהוראת המקרא.

אברהם שמאע

